

Ф.В. Саганюк, кандидат юридичних наук, доцент,
М.М. Лобко, кандидат військових наук, доцент,
Г.Ф. Костенко, кандидат військових наук, доцент,
О.М. Голубєва
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕОРІЇ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ВИВЧЕННЯ

Проаналізовані наявні наукові та правові підходи щодо підвищення в сучасний період рівня воєнної безпеки держави, посилення її вивчення та законодавчого забезпечення.

Ключові слова: воєнна безпека, військове навчання, загрози воєнного характеру, сектор безпеки і оборони, стратегія воєнної безпеки.

Постановка проблеми. В умовах сучасної геополітичної обстановки, зростання агресивності загроз воєнного характеру, які переросли на сході України у збройний конфлікт, забезпечення воєнної безпеки держави, готовності сектора безпеки і оборони до відбиття збройної агресії визнано основним стратегічним напрямом реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони [1]. Це вимагає пошуку ефективних шляхів та механізмів забезпечення відповідного її рівня та вивчення особовим складом військ (сил) та слухачами вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ).

За цих умов актуалізується колишнє філософське гасло: “необхідно навчатися воєнній справі належним чином”. Однак, реалізм сьогодення у безпековій площині зумовлений відсутністю належної правової бази і уваги до вивчення теоретичних, і практичних аспектів забезпечення воєнної безпеки держави. Невипадково фахівці деяких навчальних закладів з урахуванням зазначених безпекових реалій небезпідставно пропонують створити у ВВНЗ спеціальні кафедри або запровадити окремі навчальні предмети для поглибленого вивчення та дослідження теоретичних і практичних засад забезпечення воєнної безпеки та її стратегії, як ключової складової національної безпеки держави [2]. Тим паче, що за відповідною спеціальністю воєнна безпека держави визнана “галуззю науки”, яка має вивчати проблеми теорії і практики захисту національних інтересів держави від воєнних загроз [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення стратегічної стабільності та воєнної безпеки присвячені наукові праці [4-19]. Однак, у них не повною мірою, на наш погляд, висвітлені проблеми пошуку ефективних шляхів забезпечення воєнної безпеки в сучасних умовах, як у теоретичному, так і навчальному плані.

У літературі навіть саме поняття “безпека” досі трактується по-різному, зокрема, як відсутність небезпек або як певна діяльність щодо забезпечення та попередження яких-небудь загроз чи небезпек; як усвідомлена потреба, цінність чи інтерес тощо [4].

Немає єдиного підходу і щодо визначення поняття “воєнна безпека”. Одні дослідники формулюють її як “відсутність небезпеки” чи воєнної загрози. Інші визначають як стан міжнародних відносин і обороноздатності держави або систему гарантій суверенітету, територіальної цілісності і захисту національних інтересів. Дехто розглядає її як складову національної безпеки, що характеризує стан чи стійкий стан захищеності національних інтересів держави, суспільства та особи в умовах впливу реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх воєнних загроз; як захищеність від ризиків, небезпек та загроз тощо [5].

У роботі [6] зазначається, що існуючі поняття воєнної безпеки “не відповідають вимогам науковості, формальної та діалектичної логіки, є невизначеними, що обмежує можливості створення моделей воєнної безпеки”, з чим важко не погодитись. Ці визначення не відповідають і прийнятому в Україні офіційному доктринальному погляду, за яким воєнна безпека України визначена як “стан захищеності національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили, складова національної безпеки України” [7].

Потрібно зазначити, що і Стратегію воєнної безпеки, її визначення, сутність та призначення теж розуміють по-різному, зокрема, як “науку про ведення війни, мистецтво”, “вчення про краще розташування та застосування всіх воєнних сил і засобів”, “складову частину воєнного мистецтва, його вищу область, яка охоплює теорію і практику підготовки збройних сил до війни, її планування й ведення”, “комплексну програму практичних дій” чи як “систему поглядів на існуючі (наявні та потенційні) загрози національній безпеці держави у воєнній сфері” або як “довгостроковий програмно-аналітичний документ, який, у разі потреби, може щорічно уточнюватись” та “як систему взаємопов’язаних мети, цілей, завдань, а також принципів, шляхів, способів, ресурсів, сил і засобів їх досягнення” [8-11]. Всі ці аспекти, на наш погляд, повинні бути визначені і врегульовані законодавчо.

Мета статті. Проаналізувати суть зазначеної вище проблеми та окреслити можливі шляхи та механізми її розв’язання, вдосконалення теорії воєнної безпеки та її вивчення у ВВНЗ для підвищення готовності сектора безпеки і оборони держави до відбиття збройної агресії проти України.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі та нормативно-правових актах використовується велика кількість понять, які містять слово “*безпека*” (економічна, політична, соціальна, екологічна, інформаційна, воєнна тощо). Як зазначено у [4], спільним тут є те, що ці поняття характеризують лише стан відповідного об’єкта (предмета) захисту від загроз різного походження.

Це складові підсистеми національної безпеки: державна безпека, економічна, продовольча, екологічна, воєнна, інформаційна; безпека ядерних об’єктів, експлуатації промислових, сільськогосподарських, військових об’єктів, безпека споруд та інженерних мереж; особиста безпека людини і громадянина тощо. Ці підсистеми національної безпеки іноді називають складовими або підсистемами національної безпеки ($a, b...x$) [9] (рис. 1).

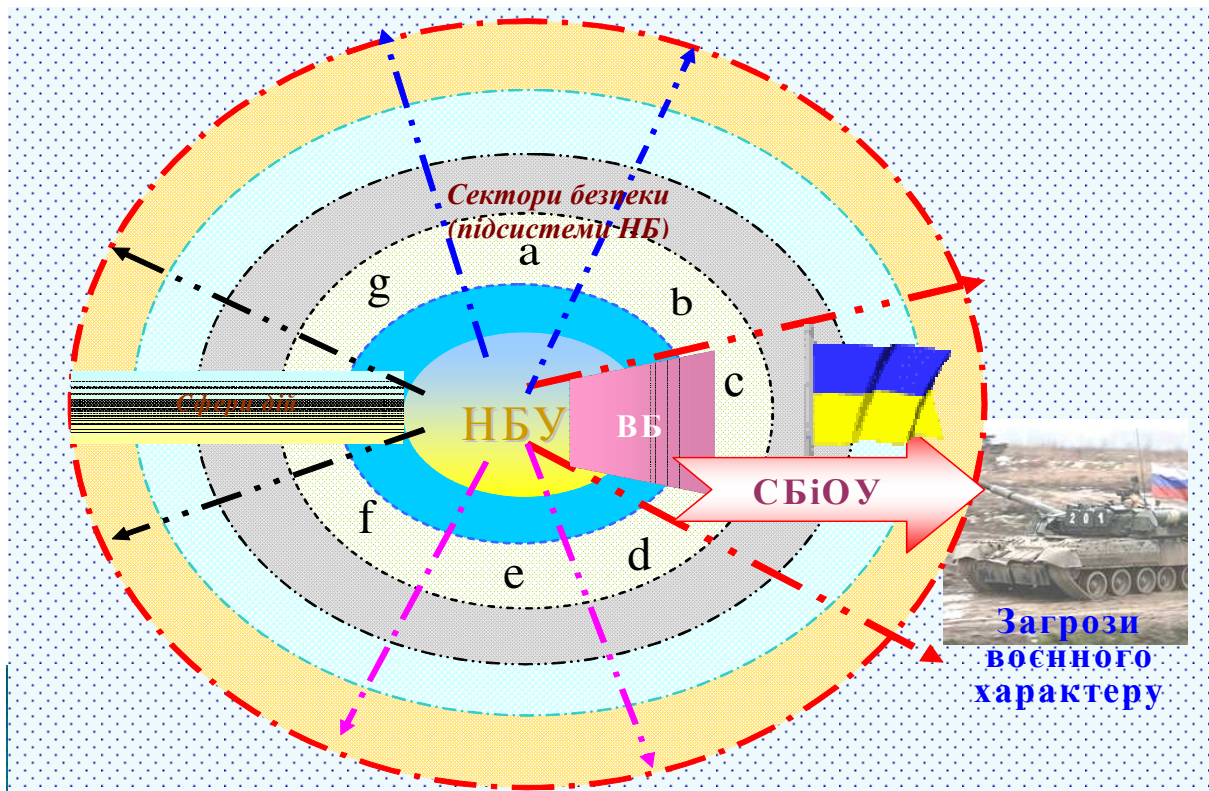

Рисунок 1. Сектори (підсистеми) національної безпеки і оборони

Стан захищеності визначених законом національних інтересів України, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості від посягань із застосуванням воєнної сили Воєнною доктриною України названо *воєнною безпекою України* [7], що, на погляд авторів [9], є основним об'єктом (предметом) сектора безпеки і оборони України.

Формування та розвиток складових сектора безпеки на сучасних засадах та на єдиній методологічній основі в єдиному комплексі та чіткій узгодженості учасниками Парламентських слухань названо одним із шляхів вирішення зазначених проблем. У зв'язку з цим, Верховною Радою України рекомендовано підготувати необхідні пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази, зокрема, стосовно саме законодавчого визначення складу і структури та всебічного забезпечення діяльності сектора безпеки і оборони [12].

Разом з цим, треба зауважити, що Стратегії воєнної безпеки, яка Законом України від 18.11.04 № 2198-IV (ст. 4) визначена це основоположний документ оборонного планування, до сих пір немає. Не визначено її остаточно і у теоретичному плані. Стратегія у перекладі з грецького (στратηγία) – це “мистецтво полководця” – загальний деталізований план діяльності, спосіб досягнення поставленої мети. Вона здебільшого формалізується у практичній військовій справі із забезпечення воєнної безпеки і оборони держави.

Її сутність зараз теж розуміють по-різному, зокрема, як:

науку про ведення війни, мистецтво;

вчення про застосування воєнних сил і засобів;

складову частину воєнного мистецтва, яка охоплює теорію і практику підготовки збройних сил до війни, її планування й ведення;

комплексну програму практичних дій;
систему поглядів на існуючі (наявні та потенційні) загрози національній безпеці держави у воєнній сфері;

процес реалізації на практиці воєнної політики, воєнної доктрини і воєнних концепцій, який постійно проводиться керівництвом збройних сил; як “директивну технологію” з впровадження в життя воєнно-політичних, доктринальних і концептуальних настанов;

довгостроковий програмно-аналітичний документ, який, у разі потреби, може щорічно уточнюватись;

один із базових керівних документів у сфері національної безпеки і оборони, яким визначаються фундаментальні цілі та напрями воєнної політики держави, місце, роль, принципи розбудови та застосування збройних сил на період дії Стратегії національної безпеки країни тощо [5, 13-15].

Така різноманітність трактовок зазначеного документу призводить до певної схоластики. Видається, що вона має бути “дорожньою картою” управлінських та реальних антинебезпекових дій у сфері забезпечення воєнної безпеки і оборони держави в сучасних умовах.

Разом з цим, потрібно визнати, що в сучасній воєнній теорії немає єдиного підходу і щодо формалізації та алгоритму дієвих стратегічних засад. На практиці виокремлюють два принципові шляхи, за якими Стратегія воєнної безпеки (далі Стратегія) представляють в рамках загальної Стратегії національної безпеки держави чи Воєнної доктрини, або виділяють її як самостійний окремий документ в системі забезпечення саме воєнної безпеки держави.

Зауважимо, що на сьогодні не існує єдиної типової структури (моделі) Стратегії. У переважній більшості європейських країн у вступній її частині наводиться аналіз навколишнього середовища безпеки певної держави, визначаються інтереси держави у цій сфері, окреслюються наявні виклики, ризики та загрози, а також вказуються дієві виходи для відповідних стратегічних концепцій та завдань щодо реагування на загрози чи небезпечні виклики. Крім того, викладені засади застосування збройних сил та інших суб’єктів щодо відбиття збройної агресії та дії у збройних конфліктах і міжнародних миротворчих операціях.

Цим документом, подекуди, визначають дії керівництва щодо розбудови та застосування воєнної сили для забезпечення воєнної безпеки держави.

Воєнна безпека, як *галузь воєнної науки*, зараз [3] має:

вивчати проблеми теорії і практики захисту національних інтересів держави від воєнних загроз;

охоплювати воєнно-політичний та воєнно-стратегічний аналіз і оцінку можливих причин, джерел, цілей і характеру сучасних воєнних конфліктів;

розробляти методологічні основи оцінки та прогнозування геополітичної обстановки, рівнів воєнної загрози та воєнної безпеки;

досліджувати проблеми запобігання війн і воєнних конфліктів та воєнно-політичних шляхів їх вирішення;

розробляти доктринальні основи та обґрунтування завдань, складу і побудови системи забезпечення воєнної безпеки держави, організації управління та взаємодії на різних етапах її функціонування;

обґрунтовувати концептуальні шляхи будівництва і реформування сектора безпеки і оборони, розвитку теорії воєнного мистецтва з урахуванням інтересів колективної безпеки держав та зростання ролі миротворчої діяльності;

досліджувати проблеми оборонної достатності та шляхів її реалізації в практиці воєнного будівництва і міждержавних відносин;

обґрунтовувати шляхи зміцнення колективної безпеки держав на ґрунті двостороннього та багатостороннього стратегічного партнерства, заходи досягнення воєнної рівноваги, роззброєння та поширення форм і способів миротворчої діяльності.

Як наукова категорія, вона повинна вивчатися належним чином слухачами ВВНЗ. Їм необхідно опанувати не тільки теоретичними знаннями стосовно поняття, місця та ролі воєнної безпеки, а і оволодіти практичним досвідом і прогресивними методиками забезпечення належного її рівня. Тому бажано щоб питання воєнної безпеки вивчались в рамках окремої навчальної дисципліни. Це дало би змогу слухачам оволодіти передовими методиками, у тому числі, і з кількісної та якісної оцінки безпекових ризиків за різними критеріями та ймовірністю настання ризикової події і через ймовірність виникнення певного рівня втрат та за допомогою інтегрального показника – рівня воєнної небезпеки, а також з використанням моделі оцінки агресивності намірів і дій супротивника тощо.

Під час практичного вивчення цієї навчальної дисципліни їм вкрай необхідно навчитись управляти небезпечними ризиками особливо для плануванні сил та засобів і відповідних нейтралізаційних заходів для досягнення необхідного бойового ефекту та зниження певного індексу воєнної небезпеки і досягнення позитивного результату в ході проведення конкретних воєнних дій [16].

Для поглибленого вивчення питань воєнної безпеки у ВВНЗ доцільно використовувати комплексний підхід щодо вибору форм, методів і способів навчання. Лекції та семінари з цього предмету доцільно проводити на початковому етапі для формування необхідних теоретичних знань. В подальшому бажано використовувати колоквиуми, “круглі столи” та інші активні види практичних занять для надання можливості слухачам вільно обговорювати безпекові проблеми та обґрунтовувати належним чином свої рішення щодо забезпечення воєнної безпеки і оборони держави у тій чи іншій небезпечній ситуації. Для активізації цих занять необхідно запрошувати відповідних фахівців міністерств та відомств, інших експертів та учасників бойових дій.

Корисним може бути виконання слухачами курсових та магістерських робіт на ці теми. Керівниками цих робіт доцільно залучати фахівців згаданих державних установ та органів, а для оцінювання (рецензування) – відповідних експертів та науковців. Це дозволить слухачам, у подальшому після завершення навчання, більш якісно виконувати певні завдання та функції на відповідних посадах.

Висновки. Воєнна безпека є однією із складових підсистем національної безпеки – це наукова категорія, яка характеризує захищеність

національних інтересів держави, суспільства та особи від реальних та потенційних загроз воєнного характеру.

Правову основу гарантованого забезпечення воєнної безпеки держави в складний сучасний період мають становити виважені законодавчі й інші нормативно-правові акти, у тому числі, Закон України “Про сектор безпеки і оборони України”, Стратегія національної безпеки України, які, на думку багатьох фахівців, мають бути розроблені і прийняті в сучасний період [9, 12, 17-19]. Їх необхідно впровадити у військову справу та вивчати слухачами ВВНЗ належним чином. Без цього процесу ефективного забезпечення воєнної безпеки держави в сучасних умовах є досить проблематичним.

Напрямок подальших досліджень. Процес забезпечення належного рівня воєнної безпеки в складних сучасних умовах потребує подальшого її законодавчого забезпечення і належного вивчення та фахового наукового дослідження з метою виявлення ефективних шляхів та механізмів забезпечення готовності сектора безпеки і оборони та суспільства до відбиття збройної агресії проти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України від 24.09.14 № 744/2014 “Про Рішення РНБОУ “Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності”.
2. Воєнна безпека: незвичайний конструктивізм // Військова панорама. – 2012. – 14 червня. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/2296-vouyenna-bezpeka-nezvichayniy-konstruktivizm.html>.
3. Паспорт спеціальності “Воєнна безпека держави”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/zndi/s210201.html>.
4. Ситник Г.П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки: [навч. посіб] / С.Г. Ситник, В.І. Абрамов, Д.Я. Кучма. – К.: НАДУ, 2009. – 258 с.
5. Стратегія воєнної безпеки України: проблеми формування // Збірник науково-аналітичних статей. – К.: НА СБУ, 2007. – 142 с.
6. Горбунов Е.А. Самоорганизация систем и прогнозирование военно-политических, экономических и социальных аспектов / Е.А. Горбунов. – К.: Ника-Центр, 2005. – 320 с.
7. Воєнна доктрина України / Затверджена Указом Президента України від 15.06.04 № 648.
8. Семенченко А.І. Поняття “сектор безпеки” та “воєнна організація держави”: методика розробки й обґрунтування призначення, складу, структури та взаємозв’язків / А.І. Семенченко // Стратегічна панорама. – 2007. – № 3. – С. 54–69.
9. Сектор безпеки і оборони. – Офіц. вид. – К.: Медіа Груп, 2014.– 154 с.
10. Шипілова Л.М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: автореф. дис. канд. політ. наук. /Л.М. Шипілова. – К.: Ін-т проблем НБ при РНБОУ, 2007. – 20 с.
11. Словник основних термінів та скорочень, які використовуються в НАТО. – К.: “МП Леся”, 2004. – 568 с.
12. Рекомендації Парламентських слухань: “Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектора безпеки України” / Схвалені Постановою Верховної Ради України 5 липня 2012 року № 5086-VI.

13. *Нечхаєв С.М.* Система спільного стратегічного планування ресурсного забезпечення національної безпеки у війсьній сфері / С.М. Нечхаєв // Наука і оборона. – 2005.– № 3. – С. 9–15.

14. Война и мир в терминах и определениях. – М.: Изд. дом, 2004. – 624 с.

15. Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – С 42–51.

16. *Кириченко С.О.* Інтегрована модель управління ризиками / [С.О. Кириченко, М.М. Лобко, М.І. Шпура та ін.]; за ред. Р.І. Тимошенка. – К.: Медіа Груп, 2013. – 156 с.

17. *Їжак О.І.* Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектора безпеки України / О.І. Їжак [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>.

18. *Поляков С.Ю.* Особливості формування сектора безпеки та оборони в контексті забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України / С.Ю. Поляков [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1.2012/Polyakov.pdf.

19. *Тенюх І.* Загрози війсьній безпеці України та проблеми реформування національних Збройних Сил / І. Тенюх [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.svoboda.org.ua/dopysy/analitika/043044>.

Ф.В. Саганюк, кандидат юридических наук, доцент,
М.Н. Лобко, кандидат военных наук, доцент,
Г.Ф. Костенко, кандидат военных наук, доцент,
Е.Н. Голубева
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕОРИИ ВОЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЕЕ ИЗУЧЕНИЯ

Проанализированы наявные научные и правовые подходы повышения в современный период уровня военной безопасности государства, усиления его изучения и законодательного обеспечения.

Ключевые слова: военная безопасность, военное обучение, угрозы военного характера, сектор безопасности и обороны, стратегия военной безопасности.

F. Saganjuk, Candidate of Militari Sciences, Associate Professor,
M. Lobko, Candidate of Militari Sciences, Associate Professor,
G. Kostenko, Candidate of Militari Sciences, Associate
Professor,
L. Golybeva
National Defense University of Ukraine named afte I.
Chemiakhovskiy

SOME ASPECTS OF IMPROVEMENT OF THEORY OF MILITARY SAFETY AND HER STUDY

Present scientific and legal approaches are analysed on an increase in a modern period of level of military safety of the state, increased his study and legislative providing.

Keywords: military safety, military teaching, threats of military character, sector of safety and defensive, strategy of military safety.